

KONRAD A. CZERNIELEWSKI*

BOLESŁAW FICHNA (1889–1945) – CAŁE ŻYCIE W SŁUŻBIE POLSCE

Urodził się 23 lutego 1889 r. w Łodzi, jako syn Franciszka i Antoniny z Macnerów. Ojciec z zawodu był tynkarzem. Rodzina Fichnów przybyła do Łodzi z Raciborza na Śląsku. Na chrzcie świętym, który odbył się 3 marca, dziecku nadano imiona Aleksander Bolesław, jednakże przyszedł poseł i senator używał tylko imienia Bolesław¹. W większości opracowań podawana jest błędna data urodzin Bolesława Fichny (23 lutego 1891 r.)², a wynika to z pomyłki urzędnika Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, które to akta przechowywane są w CAW w Warszawie³.

Po ukończeniu szkoły powszechnej B. Fichna rozpoczął naukę w Gimnazjum Męskim przy ulicy Mikołajewskiej 46 w Łodzi (obecne III Liceum Ogólnokształcące), działając od II klasy w ruchu niepodległościowym⁴. Jak wspominał o tym po latach:

* Magister Konrad A. Czernielewski pracuje na stanowisku starszego kustosa w Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi.

¹ APŁ, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Krzyża w Łodzi, sygn. 19. Akt urodzenia nr 455 z 1889 r.; Sąd Grodzki w Łodzi. Oddział Cywilny, sygn. 9300. Akta w sprawie Stanisławy Fichnowej o stwierdzenie praw do spadku po Bolesławie Fichnie z 1948 r.

² *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J. Majchrowski, Warszawa 1994, s. 508; T. Monasterska, *Bolesław Fichna (1891–1945), Słownik biograficzny działaczy polskiego ruchu robotniczego*, t. II, Warszawa 1987, s. 83–84; *Encyklopedia Gazety Wyborczej*, t. V, Warszawa 2006, s. 103; *Encyklopedia popularna PWN*, t. III, Warszawa 1997, s. 167.

³ CAW WBH, Akta KN, sygn. 07.07.1931 r. – Bolesław Fichna.

⁴ CAW WBH, Akta KN, sygn. 07.07.1931 r. – B. Fichna. W okresie międzywojennym patronem szkoły był Józef Piłsudski, po II wojnie światowej jest to III Liceum Ogólnokształcące im. Tadeusza Kościuszki przy ul. Henryka Sienkiewicza.

...do państwowego gimnazjum przy ulicy Mikołajewskiej trafiłem tylko dlatego, iż rodzice moi biedni, a liczną obarczeni czeredą dzieci, chcieli mnie na księdza forsować. Myśl o staniu się duchownym porzuciłem już w I klasie⁵.

Bolesław Fichna już na początku swojej gimnazjalnej edukacji zaliczył karę karceru za używanie w klasie języka polskiego, co było w owym czasie zabronione⁶. W roku 1905 uczestniczył w strajku szkolnym, którego celem było wymuszenie na zaborcy rosyjskim zgody na polskie szkolnictwo. W tym samym 1905 r. oświadczył ojcu: „*Ja już do szkoły moskiewskiej nie pójdę. Czekamy na gimnazjum polskie*”⁷. I tak się stało w 1906 r., kiedy B. Fichna został uczniem Gimnazjum Towarzystwa „Uczelnia”, które miało wówczas swą siedzibę przy ul. Wólczańskiej 55. W 1910 r. łódzki przedsiębiorca Edward Heiman-Jarecki wraz z żoną Heleną ofiarowali „Uczelni” budynek przy ul. Nowocegielnianej 9 (ob. Więckowskiego)⁸. Po latach B. Fichna wspominał tamten okres: „*Nie uczyliśmy się tylko dlatego, by umieć w przyszłości chleb zdobywać, ale i tego, jak o Polskę walczyć*”⁹. Wraz z kolegami z klas IV i III utworzył organizację „Wzlot”. Za jej główne cele uważano: prowadzenie działalności samokształceniowej, walkę o polską szkołę poprzez bojkot uczniów i uczennic szkół rosyjskich, doskonalenie swych charakterów poprzez dokładne wykonywanie obowiązków uczniowskich, jak również przestrzeganie zasad etyki i moralności we własnym życiu¹⁰.

W 1907 r. B. Fichna został członkiem konspiracyjnej organizacji młodzieży gimnazjalnej „Przyszłość” zwanej popularnie „PET”¹¹, walczącej o narodowy charakter szkół na ziemiach polskich. Popierając owe postulaty B. Fichna zaangażował się w jej działalność, zostając w latach 1908–1910 jej przywódcą w Łodzi. Ciekawe były formy walki łódzkiej młodzieży

⁵ B. Fichna, *Z dni chmurnych i górnych. Wspomnienia*, Łódź 1929, s. 6. Ojciec Fichny, robotnik – analfabeta uważał, że kariera duchownego będzie najlepszym wyjściem. Fichna miał czterech braci Władysława (1886), Józefa (1888), Stefana (1894) i Alfonsa (1900) oraz siostrę Marię (1887). APŁ, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Krzyża w Łodzi, sygn. 19. Akt urodzenia nr 455 z 1889 r.; Drzewo genealogiczne Fichnów. Zbiory prywatne Jana Chrzanowskiego.

⁶ B. Fichna, *Z dni chmurnych...*, s. 7.

⁷ Tamże, s. 9.

⁸ Z. Piąstka, *W cieniu alei cementarnych*, Łódź 1990, s. 182–189; L. Skrzydło, *Rody fabrykanckie II*, Łódź 2000, s. 103–106.

⁹ B. Fichna, *Z dni chmurnych...*, s. 12.

¹⁰ Tamże, s. 17.

¹¹ Powstała ona w 1898 r. w zaborze pruskim jako „Czerwona Róża”. W latach 1901–1902 nosiła nazwę „X”. Od 1900 r. działała też w pozostałych zaborach, organizacyjnie związana była ze Związkiem Młodzieży Polskiej „Zet”.

Zdjęcie 14. Tableau klasy VI z 1909 r. w Gimnazjum Towarzystwa „Uczelnia” przy ul. Nowociegelnianej 9 (obecne I Liceum Ogólnokształcące) – Bolesław Fichna na zdjęciu w drugim rzędzie od góry w lewej kolumnie (zbiory Jana Chrzanowskiego)

o polską szkołę, jak np. rozsypanie tabaki w sali teatru przy ulicy Konstantynowskiej, co wywołało masowy atak kichania wśród widzów. Bolesław Fichna po latach wspominał, że miało to spore znaczenie propagandowe. W ten sposób chciano zwrócić, może nieco po sztubacku, uwagę na problemy polskiej młodzieży¹². Należał także do założycieli i przywódców „Zarzewia”, organizacji powstałej w 1909 r. w wyniku rozłamu w Związku Młodzieży Polskiej „Zet”¹³. Miała ona charakter narodowy, silnie akcentując potrzebę walki zbrojnej o niepodległość Polski. „Zarzewie” powołało tajny skauting, do którego organizatorów w Łodzi należał B. Fichna, oraz organizacje paramilitarne takie, jak Armia Polska i Polskie Drużyny Strzeleckie. W tym okresie organizował także szkolenie wojskowe w skautowych Oddziałach Ćwiczebnych¹⁴.

¹² B. Fichna, *Z dni chmurnych ...*, s. 32.

¹³ Była to grupa młodzieży skupionej wokół czasopisma „Zarzewie”.

¹⁴ CAW WBH, Akta KN, sygn. 07.07.1931 r. – B. Fichna; *Kto był kim...*, s. 508.

Zdjęcie 15. Członkowie łódzkiego „PET” w 1911 r. – Bolesław Fichna stoi drugi z prawej strony (zbiory Jana Chrzanowskiego)

W dniu 2 kwietnia 1910 r. B. Fichna został aresztowany przez policję carską na zjeździe „PET” w Warszawie i przez cztery miesiące przebywał w więzieniu. W rezultacie wytoczonego mu procesu został skazany na cztery miesiące więzienia oraz dwa lata nadzoru policyjnego, a następnie wydalony z granic Królestwa Polskiego¹⁵. Jednak już po roku powrócił do Łodzi, by kontynuować naukę w Gimnazjum Towarzystwa „Uczenia”. Został jednym z pierwszych absolwentów tej szkoły¹⁶, powstałej w 1906 r. jako efekt walki młodzieży o polskie szkolnictwo. Po czterech latach nauki zdał we wspomnianej szkole egzamin maturalny, będąc w grupie pierwszych maturzystów, jacy opuścili jej mury. W dniu 17 września 2011 r. absolwenci szkoły ufundowali pamiątkową tablicę w setną rocznicę pierwszej matury¹⁷. Jak wspominał B. Fichna – często był wzywany na posterunek policji na rogu ulic Konstancyńskiej i Pańskiej (ob. Legionów i Stefana Żeromskiego), a carski policjant groził mu, że i tak go pośle na zesłanie aż za Amur. Władze zaborcze widziały w nim wicherzyciela i młodego buntownika, a częste wezwania miały uprzykrzyć mu życie¹⁸.

¹⁵ CAW WBH, Akta KN, sygn. 07.07.1931 r. – B. Fichna; B. Fichna, *Z dni chmurnych...*, s. 40.

¹⁶ Obecnie I Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Kopernika.

¹⁷ Dokumentacja fotograficzna w posiadaniu absolwenta I Liceum Ogólnokształcącego – Jana Chrzanowskiego (matura 1951).

¹⁸ B. Fichna, *Z dni chmurnych...*, s. 48.

Po maturze B. Fichna zdecydował się na studia prawnicze – nie mogąc ich rozpocząć na Uniwersytecie Warszawskim udał się do Krakowa, gdzie podjął takowe studia na Uniwersytecie Jagiellońskim. Będąc studentem nie zaprzestał działalności społecznej, zostając aktywnym członkiem studenckiej organizacji „Znicz” oraz Polskich Drużyn Strzeleckich. W latach 1912–1914 był w Krakowie instruktorem II Okręgu owych drużyn¹⁹.

Po wybuchu I wojny światowej B. Fichna postanowił podjąć walkę z rosyjskim zaborcą i 16 sierpnia 1914 r. zgłosił się na ochotnika do Legionów Polskich, powstających z inicjatywy Józefa Piłsudskiego.

Został przydzielony do I Brygady Legionów, w szeregach której walczył przez kolejne dwa lata. Już 9 października został mianowany podporucznikiem i objął najpierw dowództwo plutonu, następnie – 1 listopada 1914 r. – uzyskał nominację na stanowisko zastępcy dowódcy 3. kompanii, a później dowódcy plutonu 4. kompanii VI batalionu 1. pp Legionów. Walczył m.in. pod Opatowem, Nowym Korczynem, a 18 listopada został ciężko ranny w lewą nogę w bitwie pod Krzywopłotami stoczonej przez IV i VI batalion oraz artylerię legionową kpt. Ottokara Brzozy-Brzeziny²⁰. Józef Piłsudski nazwał ową bitwę „*legionowymi Termopilami*”. Warto tu dodać, iż w Legionach Polskich służył także w stopniu szeregowca młodszy brat B. Fichny – o imieniu Alfons. Trafił on jednak do 6. pp Legionów III Brygady i biorąc udział w jego walkach zginął 5 listopada 1915 r. pod Wielkim Miedwieżem na Wołyniu. W czerwcu 1924 r. w auli szkol-

Zdjęcie 16. Tablica pamiątkowa ufundowana w 2011 r. przez absolwentów obecnego I LO w Łodzi w setną rocznicę pierwszej matury – wśród pierwszych maturzystów był Bolesław Fichna (zbiory Jana Chrzanowskiego)

¹⁹ CAW WBH, Akta KN, sygn. 07.07.1931 r. – B. Fichna; *Kto był kim...*, s. 508; tenże, *Dzień 11 listopada 1918 r. w Łodzi. Ze wspomnień uczestników*, Łódź 1938, s. 10. „Znicz” powstał z połączenia zarzewiackiego „Znicza” z postsocjalistycznym „Promieniem”, działając głównie w środowiskach akademickich.

²⁰ CAW WBH, Akta KN, sygn. 07.07.1931 r. – B. Fichna; ap. B. Fichna, sygn. 87, Wyciąg ewidencyjny nr 6641 z 5 V 1920 r., bp.

nej dawnego Gimnazjum Towarzystwa „Uczenia” – do którego uczęszczał również młodszy brat Bolesława – odsłonięto tablicę z nazwiskami uczniów i wychowanków Gimnazjum (noszącego wówczas nazwę – Państwowe Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika) poległych w latach 1914–1921 za niepodległość i granice Polski. W dniu 18 marca 1933 r. dowódca stacjonującej w Łodzi 10. DP gen. bryg. Józef Olszyna-Wilczyński odsłonił z kolei tablicę pamiątkową w budynku szkolnym na I piętrze, upamiętniającą tych uczniów i wychowanków, którzy zapłacili najwyższą cenę za to, żeby ich młodzi następcy mogli chodzić do polskiej szkoły w wolnym i niepodległym kraju. Wśród poległych za wolną Polskę widnieje również nazwisko Alfonsa Fichny²¹.

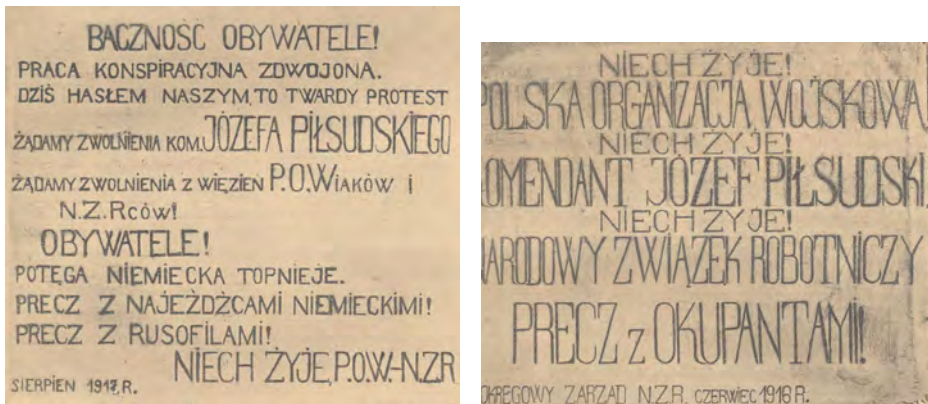
Po tej dygresji pora powrócić do dalszych losów Bolesława. W trakcie walk toczonych przez 1. pp Legionów został, jak wspomniano, ranny w bitwie pod Krzywopłotami. Rana okazała się na tyle poważna, iż przez ponad rok przebywał w szpitalach. Najpierw w Gödinach na Morawach, a potem w Baden pod Wiedniem oraz w sanatorium w Kamieńsku. W grudniu 1915 r. lekarze stwierdzili jego niezdolność do służby liniowej. Nie zniechęciło go to od dalszej walki, choć z oczywistych względów w innych teraz warunkach. Podjął działalność w POW i powrócił do Łodzi. Tu zaczął aktywnie udzielać się w szeregach wspomnianej organizacji, zostając w połowie lipca 1917 r. komendantem łódzkiej POW²². Na stanowisku tym radził sobie dość dobrze, lecz nie trwało to zbyt długo, gdyż już pod koniec lipca tego roku został aresztowany przez Niemców. Trafiał do więzienia przy ul. Długiej 13 (obecnie Muzeum Tradycji Niepodległościowych), gdzie przebywał zaledwie kilkanaście dni – być może z racji swej wcześniejszej służby w Legionach Polskich²³. Po zwolnieniu z więzienia – został jeszcze w sierpniu 1917 r. wezwany przez władze niemieckie do komendy wojskowej przy ul. Piotrkowskiej 118, gdzie niemiecki oficer oświadczył mu: „*Mam ustny rozkaz, by Pana, Panie Podporuczniku, nakłonić do wyjazdu z terenu naszej okupacji. Co więc Pan wybiera: oficerski rozkaz wyjazdu czy też cywilny paszport?*”²⁴ Bolesław Fichna wybrał tę drugą propozycję, udając się do Krakowa.

²¹ *Księga Pamiątkowa Jubileuszu 90-lecia Szkoły VI Zjazdu Absolwentów*, Łódź 1996, s. 11–12. We wrześniu 1939 r. tablicę zamurowano, aby nie została zniszczona przez hitlerowców. Odkryto ją i odrestaurowano podczas remontu na początku bieżącego stulecia. Alfons Fichna w chwili śmierci miał niespełna 16 lat. W tamtych czasach patriotycznie nastawiona młodzież często zatajała swój wiek po to, by móc walczyć na froncie.

²² CAW WBH, ap. B. Fichna, sygn. 87, wyciąg ewidencyjny nr 6641 z 5 V 1920 r., bp.

²³ Tak uważał sam B. Fichna.

²⁴ B. Fichna, *Dzień 11 listopada...*, s. 9–10.

Zdjęcie 17 i 18. Plakaty propagujące POW i NZR z 1917 i 1918 r.
(zbiory Jana Chrzanowskiego)

Po wyjeździe z Łodzi dokończył studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim, a następnie podjął studia doktoranckie – uzyskując 25 maja 1918 r. stopień naukowy doktora nauk prawnych. W międzyczasie działał również aktywnie w krakowskim „Zniczu”, będąc prezesem tamtejszego koła. W lutym 1918 r. wziął udział w akcji antyaustriackiej po podpisaniu pokoju w Brześciu, co jasno pokazywało, że wszyscy zaborcy traktowali Polaków i sprawę polską koniunkturalnie, starając się ją wykorzystać dla własnych interesów, a gdy nie było im to na rękę – lekceważyli swe wcześniejsze obietnice. W Krakowie – jako reprezentant „Znicza” – B. Fichna nawiązał bliską współpracę z ówczesnym komendantem głównym POW, Edwardem Śmigłym-Rydzem, późniejszym marszałkiem Polski²⁵.

Po obronie pracy doktorskiej B. Fichna w sierpniu 1918 r. – pomimo zakazu okupanta niemieckiego – powrócił do Łodzi, gdzie 11 listopada wziął aktywny udział w akcji oswobodzenia miasta spod okupacji niemieckiej. W przededniu przełomowych dni listopadowych podjął aktywną działalność konspiracyjną zostając członkiem NZR, w szeregach której działał w jej tajnej Organizacji Wojskowej (powstałej w kwietniu 1918 r.)²⁶. Pomimo wykazywanego wielkiego patriotyzmu, jej członkowie borykali się z problemem braku broni – posiadano jedynie broń krótką, a w dodatku z 34 egzemplarzy rewolwerów i pistoletów jedynie

²⁵ CAW WBH, Akta KN, sygn. 07.07.1931 r. – B. Fichna; ap. B. Fichna, sygn. 87. Karta ewidencyjna z 1 VI 1919 r., bp.; *Kto był kim...*, s. 509; B. Fichna, *Dzień 11 listopada...*, s. 10.

²⁶ Szerzej T. Monasterska, *Narodowy Związek Robotniczy 1905–1920*, Warszawa 1973, s. 31 i n.

17 było sprawnych²⁷. Bolesław Fichna tak wspominał atmosferę tamtych listopadowych dni:

A gdy gruchnęła wieść, że załamała się ofensywa niemiecka, że coraz potężniej prze naprzód zjednoczona koaliancka armia marszałka Focha, do pracy organizacyjnej wstąpił jakby nowy duch. Z nadzwyczajnym zapałem pomnażano kadry organizacyjne, prowadzono usilną – przy pomocy odezw, ulotek i tajnych pism – propagandę, jednocześnie powołano do życia bojowy oddział. Zebrano przede wszystkim legionistów, co to ukryci przed okiem niemieckiego pałkarza, czekali na chwilę odwetu. Ćwiczą robotników we władaniu krótką bronią, uczono ich walki w mieście i na ulicach. Było nas w Łodzi kilku oficerów legionowych. Tośmy codziennie zbierali się w cukierni Gostomskiego, omawiali wypadki ostatniej chwili, dzielili się spostrzeżeniami, badali wytwarzaną na froncie sytuację²⁸.

Spotykano się także w kawiarni Roszkowskiego w pasażu Majera (ob. Stanisława Moniuszki) przy ul. Piotrkowskiej. Bolesław Fichna był wówczas zwolennikiem ścisłej współpracy byłych legionistów niezależnie od ich aktualnej przynależności organizacyjnej²⁹.

Na naradzie kierownictwa NZR, odbytej 10 listopada w lokalu Związku Robotników Przemysłu Włóknistego „Praca” przy ul. Wólczańskiej 139, zdecydowano o podjęciu współpracy z innymi łódzkimi ugrupowaniami politycznymi i paramilitarnymi w celu uzgodnienia szczegółów wspólnej akcji zbrojnej. Nadzór nad całością przygotowań członków NZR do akcji rozbrajania Niemców powierzono B. Fichnie. W nocy z 10 na 11 listopada w lokalu „Pracy” odbyło się wspólne posiedzenie NZR, PPS, Stronnictwa Chrześcijańsko-Demokratycznego i Zjednoczenia Narodowego, które nie doprowadziło jednak do porozumienia. Bolesław Fichna wraz ze współtowarzyszami zdecydował, iż NZR utworzy własną Komendę Bojową i ogłosi mobilizację członków własnej Organizacji Wojskowej. Miejscami zbiórek oprócz lokalu przy ulicy Wólczańskiej były herbaciarnie

²⁷ K. Czernielewski, W. Jarno, *Garnizon łódzki Wojska Polskiego w latach 1919–1939*, Toruń 2008, s. 41.

²⁸ B. Fichna, *Z dni listopadowych w Łodzi (Rozbrojenie okupantów niemieckich 11 XI 1918 r., [w:] Dziesięć lat odrodzonej Polski niepodległej w życiu powiatu łódzkiego 1918–1928*, red. A. Rzewski, Łódź 1928, s. 27.

²⁹ B. Fichna, *Dzień 11 listopada...*, s. 16. Pisząc o tym B. Fichna powołuje się na list gen. Mieczysława Norwida-Neugebauera (mylnie podając imię – Jerzy) wysłany w grudniu 1937 r. do Zarządu Oddziału Łódzkiego Związku Peowiaków. Neugebauer był w listopadzie 1918 r. dowódcą obszaru okupacji austriackiej z ramienia POW. Zob.: T. Kryśka-Karski, S. Żurawski, *Generałowie Polski Niepodległej*, Warszawa 1991, s. 51.

na Rokiciu i Widzewie – zwłaszcza herbaciarnia Spółdzielni „Zorza” przy ul. Rokicińskiej 94³⁰.

Wieczorem 11 listopada Komenda Bojowa NZR przeniosła się z ul. Wólczańskiej do budynku przy skrzyżowaniu ulic Nowospacerowej i Rozwadowskiej (obecnie al. Tadeusza Kościuszki i ul. Ludwika Zamenhofa). Bojówki NZR włączyły się do akcji rozbrajania Niemców po godzinie 19.00, zajmując głównie posterunki policyjne, urzędy władz okupacyjnych i mniejsze obiekty wojskowe. Sam B. Fichna rozbrajał policjantów niemieckich na obszarze V komisariatu³¹. Członkowie NZR zajęli m.in. niemiecką komendę placu przy ul. Piotrkowskiej 139, dworzec kolejowy Łódź-Kaliska, dworzec na Chojnach, atakowali także dworzec Łódź-Fabryczna. W czasie tej ostatniej akcji poległ były legionista Bronisław Sałaciński. Według B. Fichny został on ranny podczas ataku i dogoniony na ul. Skwerowej (ob. POW) przez żołnierzy niemieckich, którzy zakłuli go bagnetami. Okoliczności tej śmierci do dziś są niejasne, gdyż nikt poza B. Fichną nie podaje tego faktu. Sam dworzec kolejowy Łódź-Fabryczna został ostatecznie opanowany przez oddział POW³². Bolesław Fichna brał także udział – wraz z ppor. Romanem Starzyńskim z POW – w rozmowach z niemiecką Radą Żołnierską, torpedując próby przedstawicieli lewicy rewolucyjnej, którzy chcieli, aby Niemcy wystąpili przeciwko, jak to określano „zbrojnej akcji kierowanej przez polską burżuazję”³³. Pod koniec lat trzydziestych B. Fichna prowadził ożywioną polemikę z innym uczestnikiem akcji rozbrajania Niemców Mieczysławem Pęczkowskim, który w artykule opublikowanym na łamach „Niepodległości” w 1935 r.³⁴ zarzucał NZR, że w listopadzie 1918 r. nie był nastawiony dość anty-

³⁰ K. Czernielewski, W. Jarno, *Garnizon Łódzki...*, s. 46; B. Fichna, *Dzień 11 listopada...*, s. 20–21. W Łodzi przebywał także brat Fichny – Stefan, były sierżant 6. pp Legionów, później funkcjonariusz Policji Państwowej. Ostatnia funkcja – komendant PP w Gostyniu. Zaginął w niewyjaśnionych okolicznościach we wrześniu 1939 r. na wschodzie – prawdopodobnie zmarł w obozie w Ostaszkowie. Zob.: policjapanstwowo.pl/ku-pamieci/noty-biograficzne-policjantow/d-f/fichna-stefan [dostęp: 27 XII 2017]; Drzewo genealogiczne Fichnów. Zbiory prywatne Jana Chrzanowskiego.

³¹ CAW WBH, Akta KN, sygn. 07.07.1931 r. – B. Fichna; K. Czernielewski, W. Jarno, *Garnizon Łódzki...*, s. 49; E. Ajnenkiel, *Akcja rozbrajania Niemców w Łodzi. Noc z dnia 11 na 12 listopada 1918 roku*, „Niepodległość” 1933, t. VIII, s. 406; T. Bogalecki, *11 Listopada 1918 roku w Łodzi. Geneza, przebieg i rezultaty akcji rozbrajania Niemców*, Łódź 1993, s. 29.

³² K. Czernielewski, W. Jarno, *Garnizon Łódzki...*, s. 50–51; B. Fichna, *Z dni listopadowych...*, s. 22–23; tenże, *Dzień 11 listopada...*, s. 5, 23 i 30. Bolesław Fichna w obydwu publikacjach błędnie podał imię Sałacińskiego – Bolesław, zamiast Bronisław.

³³ B. Fichna, *Dzień 11 listopada...*, s. 25.

³⁴ M. Pęczkowski, *Rozbrajanie Niemców w Łodzi i okręgu łódzkim*, „Niepodległość” 1935, t. XII, s. 112–118.

niemiecko³⁵. Generalnie należy stwierdzić, że po latach każdy z uczestników wydarzeń przypisywał sobie największe zasługi³⁶. Decydujące jednak znaczenie miała podpisana 11 listopada wspólna odezwa OKR PPS i Soldatenratu³⁷.

Tuż po oswobodzeniu Łodzi spod okupacji niemieckiej B. Fichna wszedł, jeszcze w listopadzie 1918 r., jako przedstawiciel NZR do Tymczasowego Prezydium Rady Robotniczej Miasta Łodzi. Zgłosił się także do służby w WP i został przydzielony do 5. pp Legionów. Jednak udziału w wojnie nie wziął, gdyż członkowie NZR stwierdzili, że niezbędna jest jego obecność w Łodzi, aby kierować partią. Niewątpliwie wpływ na to miała też rana odniesiona w czasie służby B. Fichny w Legionach Polskich, która nie pozwalała mu na czynną służbę w jednostce liniowej³⁸. Z kolei w okresie wojny z Rosją bolszewicką B. Fichna ochotniczo wstąpił 1 lipca 1920 r. do tworzącej się wówczas Armii Ochotniczej i został zweryfikowany w stopniu kapitana ze starszeństwem z dniem 1 czerwca 1919 r. w korpusie oficerów rezerwy piechoty. Został przydzielony do łódzkiego 31. pSK, lecz ze względu na nienajlepszy stan zdrowia i tym razem nie wziął bezpośredniego udziału w walce, gdyż Urząd Wojewódzki w Łodzi podjął starania na rzecz zwolnienia B. Fichny z czynnej służby wojskowej. W kolejnym piśmie w tej sprawie z 29 sierpnia 1920 r. wojewoda łódzki tak te zabiegi motywowował:

Organizowanie S.O. [Straży Obywatelskiej – K.C.] wymaga ze względu na powierzone jej ważne zadania ogólnopaństwowe powierzenia naczelnych miejsc ludziom pod każdym względem zasługującym na bezwzględne zaufanie, a nadto posiadającym w sprawach organizacyi i wyszkolenia S.O. na sposób wojskowy pewne kwalifikacye. Na stanowisko komendanta S.O. w Łodzi najodpowiedniejszy jest przeto Bolesław Fichna, poseł na Sejm, który posiada wszystkie konieczne i wymagane na tak odpowiedzialne stanowisko przymioty. Ponieważ jednak Fichna jest kapitanem A.O., uprasza Województwo Dowództwo Okręgu Generalnego o łaskawe udzielenie kapitanowi Fichnie bezterminowego urlopu, celem umożliwienia Województwu powierzenia mu wzmiankowanej funkcji Komendanta S.O.³⁹

³⁵ B. Fichna, *Dzień 11 listopada...*, s. 3.

³⁶ K. Czernielewski, W. Jarno, *Garnizon Łódzki...*, s. 49.

³⁷ MTNŁ, Archiwalia, sygn. MTNŁ/A-3327. *Towarzysze, Robotnicy i Żołnierze! Genossen, Arbeiter und Soldaten!*

³⁸ CAW WBH, Akta KN, sygn. 07.07.1931 r. – B. Fichna; ap. B. Fichna, sygn. 87, Karta ewidencyjna z 1 VI 1919 r., bp.

³⁹ CAW WBH, Akta KN, sygn. 07.07.1931 r. – B. Fichna; ap. B. Fichna, sygn. 87, Pismo Departamentu Prezydialnego Urzędu Wojewódzkiego nr 2722 z 29 VIII 1920 r., bp. Zadaniem Straży Obywatelskiej było pełnienie służby porządkowej i wartowniczej. Zob.: *Mała encyklopedia wojskowa*, t. III, Warszawa 1971, s. 218.

W wyniku tych zabiegów, B. Fichna został z dniem 1 września 1920 r. przeniesiony do rezerwy, kilka zaś tygodni później – 25 września – zawarł związek małżeński ze Stanisławą Wentkowską, z którą miał dwie córki: Krystynę urodzoną 28 lutego 1920 r. oraz Irenę, która przyszła na świat pięć lat później (22 września 1925)⁴⁰.

Zdjęcia 19 i 20. Zdjęcie z lewej – Stanisława, żona Bolesława Fichny, zdjęcie z prawej – Stefan, brat Bolesława Fichny (zbiory Jana Chrzanowskiego)

W latach 1919–1922 B. Fichna był posłem na Sejm Ustawodawczy z ramienia NZR⁴¹, po czym w latach 1923–1927 sprawował funkcję przewodniczącego Rady Miasta Łodzi, a następnie radnego. Między innymi z jego inicjatywy podjęto budowę Płyty Nieznanego Żołnierza, której poświęcenia dokonano 22 marca 1925 r. Często, także i obecnie, używa się określenia „grób”, co nie ma uzasadnienia, gdyż nie spoczywa tam żaden poległy żołnierz. Na Płycie umieszczono napis „Nieznanemu Żołnierzowi Miasto Łódź – Rok 1925”. Dzięki staraniom B. Fichny – jako przewodniczącego Rady Miasta – oraz współdziałaniu dowództwa łódzkiego garnizonu, uroczystości odsłonięcia Płyty nabrały bardzo doniosłego charakteru. Do Ło-

⁴⁰ APŁ, Sąd Grodzki w Łodzi. Oddział Cywilny, sygn. 9300. Akta w sprawie Stanisławy Fichnowej o stwierdzenie praw do spadku po B. Fichnie z 1948 r., Odpis skrócony aktu małżeństwa z 1 II 2006 r. oraz Drzewo genealogiczne Fichnów. Zbiory prywatne Jana Chrzanowskiego. Fichnowie mieszkali wówczas przy ul. Nawrot 7. Stanisława Fichnowa zmarła w Łodzi w dniu 20 X 1982 r. i została pochowana na Starym Cmentarzu (kwatera 23).

⁴¹ CAW WBH, Akta KN, sygn. 07.07.1931 r. – B. Fichna; *Kto był kim...*, s. 509.

dzi przyjechał minister spraw wojskowych gen. dyw. Władysław Sikorski. Orkiestrę i kompanię honorową do powitania dostojnego gościa wystawił 31. pSK. Minister wziął udział w mszy świętej, a następnie przyjął paradę oddziałów garnizonu. Od 1925 r. corocznie w Zadzuszki przy Płyce Nieznanego Żołnierza wojsko zaciągało honorową wartę⁴². Warto przytoczyć słowa, jakie wypowiedział B. Fichna w dniu poświęcenia Płyty:

Miasto Łódź, potężne zbiorowisko ludzi, oddaje dziś należny hołd bohaterom, co legli nieznanymi; składa dziś należny hołd bojownikom, co przez śmierć swą utorowali drogę ku wolnej Polsce. Ten oto skromny pomnik, tę oto płytę z napisem „Nieznanemu Żołnierzowi miasto Łódź” Rada Miejska m. Łodzi, jako przedstawicielka całej ludności, postanowiła w dniu 12 grudnia 1924 roku ufundować, by w ten sposób uczcić w imieniu ludności pamięć naszych żołnierzy⁴³.

Zdjęcie 21. Uroczystość poświęcenia Płyty Nieznanego Żołnierza w Łodzi w dniu 22 III 1925 r. – Bolesław Fichna oznaczony kreską w nawiasie, a gen. dyw. Władysław Sikorski oznaczony krzyżykiem (zbiory Jana Chrzanowskiego)

⁴² CAW WBH, Komenda Garnizonu Łódź, sygn. I.372.34.26. Rozkaz dzienny nr 67 z 21 III 1925 r.; „Łódź w ilustracji. Dodatek niedzielny do Kuriera Łódzkiego” 1925, nr 12, s. 12; K. Czernielewski, W. Jarno, *Garnizon łódzki...*, s. 490.

⁴³ B. Fichna, *Cztery lata pracy w samorządzie (1923–1927)*, Łódź 1927, s. 123.

W okresie, gdy B. Fichna był przewodniczącym Rady Miasta Łodzi, odbyła się 3 maja 1927 r. także inna niezwykle podniosła uroczystość, jaką było poświęcenie kamienia węgielnego pod budowę pomnika Tadeusza Kościuszki na Placu Wolności. Zamurowano tam wówczas akt erekcyjny wraz z ziemią z pola bitwy pod Raclawicami. O zbudowaniu pomnika Kościuszki myślano już w 1917 r., kiedy przypadała setna rocznica śmierci wodza insurekcji. Niestety, stało się to realne dopiero w drugiej połowie lat dwudziestych⁴⁴. W 1927 r. B. Fichna został przewodniczącym Komitetu Budowy, Sąd Konkursowy zaś wybrał projekt artysty rzeźbiarza Mieczysława Lubelskiego. Uroczystego odsłonięcia pomnika dokonano w dniu 14 grudnia 1930 r.⁴⁵ Podczas uroczystości zgromadziło się na placu około 11 tys. ludzi, a zaszczylicili ją swoją obecnością: nowy prezes Rady Miejskiej – Jan Holcgreber, prezydent miasta – Bronisław Ziemięcki, wojewoda łódzki – Władysław Jaszczółt, dowódca OK IV – gen. bryg. Stanisław Nałęcz Małachowski, dowódca 10. DP – gen. bryg. Józef Olszyna-Wilczyński oraz biskup Wincenty Tymieniecki, który pomnik poświęcił⁴⁶. Warto tu dodać, że w 1924 r., w rocznicę zwycięstwa w Bitwie Warszawskiej – z inicjatywy kadry oficerskiej 28. pSK – wzniesiono przy szosie radzymińskiej pomnik upamiętniający poległych na polu chwały kapitanów tego pułku: Stefana Pogonowskiego i Benedykta Pęczkowskiego oraz siedemnastu żołnierzy 28. pSK. Na uroczystość przybył prezydent RP Stanisław Wojciechowski, ks. kardynał Aleksander Kakowski, marszałek Sejmu Maciej Rataj, premier Władysław Grabski, minister spraw wojskowych gen. dyw. W. Sikorski oraz były dowódca 10. DP gen. broni Lucjan Żeligowski. Jednym z uczestników wspomnianej uroczystości był również B. Fichna, jako ówczesny prezes Związku Rezerwistów w Łodzi. Warto podkreślić, iż B. Pęczkowski także był absolwentem Gimnazjum Towarzystwa „Uczelnia”⁴⁷.

Bolesław Fichna od 1924 r. prowadził w Łodzi praktykę adwokacką. Równoległe działał aktywnie na wielu polach działalności politycznej i społecznej. Był m.in. członkiem powstałego w Łodzi w 1933 r. „Rotary

⁴⁴ Szerzej: M. Nartowicz-Kot, *Sprawa pomnika Tadeusza Kościuszki w okresie międzywojennym w Łodzi*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica” 1981, nr 3, s. 103 i nast.

⁴⁵ APŁ, Akta Miasta Łodzi, Wydział Budownictwa – Wydział Techniczny, sygn. 323. Budowa pomnika Tadeusza Kościuszki.

⁴⁶ B. Fichna, *Cztery lata pracy...*, s. 54–55; M. Nartowicz-Kot, *Sprawa pomnika...*, s. 114. O dalszych losach pomnika patrz: S. Adamkiewicz, *Esej czwarty. Pamięć, czyli historia pewnego pomnika*, [w:] *Tadeusz Kościuszko 1746–1817. Obywatel świata*, red. K. Czernielewski, Łódź 2017, s. 60–71.

⁴⁷ „Żołnierz Polski” 1924, nr 33, s. 16; nr 34, s. 7–8 i nr 39, s. 7–8. Pomnik został zniszczony przez Niemców w 1939 r.

Zdjęcie 22. Bolesław Fichna
– lata trzydzieste (zbiory Jana
Chrzanowskiego)

Club⁴⁸, działał w akademickim Towarzystwie Oświaty Ludowej, utrzymywał stałe kontakty ze swoimi współtowarzyszami walk o niepodległość Polski. Był działaczem Towarzystwa Szkoły Ludowej, a w latach 1921–1930 prezesem Federacji Związków Byłych Wojskowych w województwie łódzkim⁴⁹.

Bolesław Fichna i jako prezes Rady Miejskiej, i jako prezes Związku Rezerwistów, utrzymywał bliskie kontakty z władzami łódzkiego garnizonu wojskowego. W podziękę za to 14 listopada 1926 r. otrzymał odznakę pamiątkową 28. pSK, którą wręczył mu ppłk Józef Zawisłak, pełniący obowiązki dowódcy tego pułku. Bolesław Fichna wspominał, iż odznaka ta stała się: „...widocznym symbolem ścisłej łączności łódzkiego społeczeństwa z pułkiem zwanym »Dziećmi Łodzi«⁵⁰. Było to swoiste podzię-

kowanie za to, że Rada Miejska uchwałą z dnia 10 listopada 1926 r. postanowiła ufundować chorągiew pułkowi⁵¹. Był to drugi znak ofiarowany pułkowi przez miasto. Pierwszy wręczono 25 maja 1919 r., kiedy pułk nosił jeszcze nazwę 28. pp, uroczystość zaś swą obecnością zaszczylił dowódca OG nr IV Łódź gen. por. Aleksander Osiński. Wręczenie nowej chorągwi, tym razem już regulaminowej, nastąpiło w dniu 15 maja 1927 r., a starą chorągiew przekazano do Muzeum Wojska w Warszawie⁵². Nowy sztandar przekazał na ręce dowódcy 28. pSK ppłk. Stanisława Oziewiczza – Prezydent RP Ignacy Mościcki⁵³. Warto tu dodać, że B. Fichna – jako oficer rezerwy – miał w latach 1922–1928 przy-

⁴⁸ Rotary International to międzynarodowa organizacja powstała w 1905 r. w Chicago z inicjatywy adwokata Paula P. Harrisa, jej celem jest świadczenie pomocy humanitarnej, promowanie wysokich norm etycznych w każdym zawodzie, propagowanie pokoju na świecie. Oficjalne jej *credo* to „Service Above Self”.

⁴⁹ CAW WBH, Akta KN, sygn. 07.07.1931 r. – B. Fichna.

⁵⁰ B. Fichna, *Cztery lata pracy...*, s. 56. Dodajmy, że nie była to oficjalna nazwa pułku, ale używano jej przy różnego rodzaju uroczystościach.

⁵¹ B. Fichna, *Cztery lata pracy...*, s. 56–57. W armii II Rzeczypospolitej pułki piechoty miały chorągwie (100 x 100 cm), kawalerii zaś – sztandary (65 cm x 65 cm) – *Wojsko Polskie 1939–1945. Barwa i broń*, wyd. II, Warszawa 1990, s. 134.

⁵² Dopiero po 1945 r. nazwano tę placówkę muzealną – Muzeum Wojska Polskiego.

⁵³ CAW WBH, Dziennik Rozkazów MSWojsk. 1927, nr 25, poz. 317; K. Czernielewski, W. Jarno, *Garnizon łódzki...*, s. 320.

dział mobilizacyjny do 37. pp w Kutnie, po czym z dniem 10 grudnia 1928 r. został przeniesiony do pospolitego ruszenia⁵⁴.

Jeśli chodzi o działalność polityczną B. Fichny w latach dwudziestych – to był on związany z NPR. W latach 1920–1926 był członkiem jej Rady Naczelnej, natomiast w latach 1921–1923 członkiem Głównego Komitetu Wykonawczego. Nie był zwolennikiem współpracy z endecją i w 1926 r. doprowadził do rozłamu w NPR i utworzenia 3 października NPR-Lewicy. W skład nowej partii weszli zwolennicy Józefa Piłsudskiego i przejęcia przez niego władzy, jakie nastąpiło w wyniku zamachu majowego⁵⁵.

W latach 1930–1937 B. Fichna związał się z Bezpartyjnym Blokiem Współpracy z Rządem, a następnie z Obozem Zjednoczenia Narodowego. W latach 1930–1935 był posłem na Sejm z ramienia Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem, po czym w 1938 r. wybrano go senatorem, jako działacza Koła OZN. Senatorem był do końca II Rzeczypospolitej⁵⁶. Bolesław Fichna był także prezesem Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w województwie łódzkim, członkiem Zarządu Głównego Związku Peowiaków, Zarządu Wojewódzkiego Związku Legionistów, prezesem Zarządu Wojewódzkiego Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny oraz działaczem Związku Związków Zawodowych. W 1936 r. był również jednym z założycieli Towarzystwa Przyjaciół Łodzi⁵⁷.

W lipcu 1939 r. – jako prezes Zarządu Wojewódzkiego Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny – wygłosił bardzo patriotyczne przemówienie, wzywające Łódzian do obrony przed Niemcami. To przemówienie, a także cała wcześniejsza działalność społeczno-polityczna spowodowały, że po wrześniu 1939 r. musiał opuścić swoje rodzinne miasto. Od 1940 r. działał w Warszawie w organizacjach konspiracyjnych. Był działaczem Konwentu Organizacji Niepodległościowych, które było ugrupowaniem konspiracyjnym obozu sanacyjnego. Był także od jesieni 1943 r. jego reprezentantem w Społecznym Komitecie Antykomunistycznym, tzw. Antyku, założonym do zwalczania idei komunizmu wśród społeczeństwa polskiego⁵⁸. Po Powstaniu Warszawskim został wywieziony do obozu koncentracyjnego w Dachau, a następnie do Flossenbürga. W dniu 3 kwietnia 1945 r. władze niemieckie zarządziły ewakuację obozu, w związku z czym kolumna 22 tysięcy więźniów

⁵⁴ CAW WBH, ap. B. Fichna, sygn. 87, Karty ewidencyjne z 7 III 1924 r. i z 19 II 1929 r., bp.

⁵⁵ CAW WBH, Akta KN, sygn. 07.07.1931 r. – B. Fichna; *Kto był kim...*, s. 509. W 1932 r. na zjeździe w Poznaniu przekształcono NPR-Lewicę w Narodowe Stronnictwo Pracy. Szerzej: A. Laska, *Narodowa Partia Robotnicza 1920–1937. Studia z dziejów ruchów społecznych w Drugiej Rzeczypospolitej*, Rzeszów 2004, s. 287. Bolesław Fichna związał się wówczas z innymi ugrupowaniami.

⁵⁶ *Kto był kim...*, s. 509.

⁵⁷ Tamże, s. 509; M. Wysocka, *Rozumieć miasto*, „Kronika Miasta Łodzi” 2008, nr 1, s. 86–94.

⁵⁸ *Kto był kim...*, s. 509.

wymaszerowała niezwłocznie w kierunku Dachau. Przynajmniej siedem tysięcy z nich zginęło przed dotarciem do celu – w tym i B. Fichna, którego zamordowano 22 kwietnia. Ze względu na niesprawną nogę nie mógł nadążyć za główną kolumną i został zastrzelony przez strażników obozowych, jego zaś ciało zepchnięto do rowu. Miejsce pochówku B. Fichny nie jest znane⁵⁹.

Bolesław Fichna za swą działalność został uhonorowany licznymi odznaczeniami. Za walkę w Legionach Polskich i działalność w POW był odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego *Virtuti Militari* oraz Krzyżem Walecznych. Był też kawalerem Krzyża Oficerskiego Orderu Odrodzenia Polski⁶⁰. W 1931 r. przyznano mu za całokształt działalności w walce o wolność i suwerenność ojczyzny Krzyż Niepodległości. Wniosek w jego sprawie poparł ówczesny wojewoda Władysław Jaszczółt, a płk Janusz Gąsiorowski wydał następującą opinię: „*Był wybitnym organizatorem i propagatorem idei walki o niepodległość, rozwijał szeroką działalność i inicjatywę, tworzył nowe koła i organizacje ludzi oddanych idei niepodległości, czem się ogromnie wolności zasłużył*”⁶¹. Z kolei w 1992 r. marszałek Sejmu Wiesław Chrzanowski odślonił na gmachu Sejmu tablicę z 296 nazwiskami posłów i senatorów, poległych i zamordowanych w latach II wojny światowej. Znajduje się tam także nazwisko B. Fichny⁶². Oficjalnie został on uznany za zmarłego 29 stycznia 1948 r. przez Sąd Grodzki w Łodzi, a prawo do spadku przyznano wdowie Stanisławie i córce Krystynie Nogajewskiej⁶³.

Rodzina Fichnów była rodziną patriotów. W artykule była mowa o dwóch braciach, ale w Dywizjonie 303 w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie służył też syn jego brata Józefa, kapral Henryk Fichna, urodzony 19 listopada 1906 r., który zmarł na emigracji w Wielkiej Brytanii w Dewsbury koło Yorks w 1978 r.⁶⁴

Życie i działalność Bolesława Fichny to przykład postawy człowieka, który wszystkie swe siły poświęcił walce o niepodległość kraju – od najwcześniejszych lat młodzieńczych po kres życia, tuż przed samym końcem II wojny światowej, w obozie koncentracyjnym. Zdziwiała jego aktywność i zawodowa, jako adwokata – i niesamowicie ożywiona działalność polityczna oraz społeczna.

⁵⁹ Tamże, s. 509; informacje uzyskane przez Jana Chrzanowskiego w 2007 r. od Krystyny Fichny i jej córki Irminy (w posiadaniu autora).

⁶⁰ CAW WBH, Akta KN, sygn. 07.07.1931 r. – B. Fichna.

⁶¹ CAW WBH, Akta KN, sygn. 07.07.1931 r. – B. Fichna.

⁶² https://pl.wikipedia.org/wiki/Bolesław_Fichna [dostęp: 10 I 2018].

⁶³ APŁ, Sąd Grodzki w Łodzi. Oddział Cywilny, sygn. 9300. Akta w sprawie Stanisławy Fichnowej o stwierdzenie praw do spadku po B. Fichnie z 1948 r.

⁶⁴ Suplement „*Personel Polskich Sił Powietrznych w Wielkiej Brytanii 1940–1947*” nr RAF 792831 [w:] A. Krzystek, T. Krzystek, *Polskie Siły Powietrzne w Wielkiej Brytanii w latach 1940–1947*, Sandomierz 2012, b. pag.